

др Владета Станковић,

редовни професор Правног факултета у Београду

ПРАВО ПРИВРЕДНОГ СИСТЕМА

У овом напису је реч о својеврсној појави савремене правне науке: право привредног система већ одавно постоји (садржано је у веома бројним „системским законима”, као и другим општим правним актима), а још увек нема ове дисциплине у оквирима правне науке. Зато се – након наглашавања потребе за новом граном права и новом научном дисциплином – даје његова филозофска основа, дефинише појам права привредног система и подвлаче његове суштинске одредбе. Посебно се презентирају извори права привредног система (како материјални, тако и формални). Разматра се, најзад, сложен однос који постоји између права привредног система и других грана права које на одређен начин регулишу одређене привредне појаве и процесе (уставно право, привредно право, облигационо право, финансијско право и радно право).

Кључне речи: *Привредни систем. – Право. – Грана права. – Научна дисциплина. – Извори права.*

1. ПОТРЕБА ЗА НОВОМ ГРАНОМ ПРАВА И НОВОМ НАУЧНОМ ДИСЦИПЛИНОМ

Налазимо се пред својеврсном појавом савременог привредног живота и савремене правне науке: право привредног система већ одавно постоји, и код нас и у свету, мада у оквирима правне науке још увек нема ове дисциплине. У историји права је познат феномен неоглашавања правне науке о развијеној правној пракси, али он више одговара стационарним цивилизацијама, са мањом и краћом правном традицијом, или са мањом потребом за правним нормама. То су, пре свега, заједнице којима је својствен нижи ступањ привредног и научног развоја, односно неразвијеност друштвене наградње. Природно је, и историјски и логички оправдано, да одређен вид права, као посебна грана права, најпре настане у пракси или, пак, у њој назначи елементе своје физиономије, па да, након тога, уследи њена појава као одређене правне дисциплине у систему наука.

Да ово право увелико постоји, да се „системски закони” свакодневно помињу и примењују, доносе, допуњавају, мењају, и укидају, а да правна наука и даље то сматра само фрагментима својих класичних дисциплина, а не новом самосталном јавноправном граном, то се у савременим токовима разуђене легислативе (која укорок прати техничко–технолошке проналаске, масовну примену електронике и планетарну информацијску делатност), једва може и схватити.

Од самог почетка материја права привредног система није била незапажена, нити је била ван сфере интересовања науке. Напротив, бројни одно-

си производње, привредни субјекти и методи њиховог повезивања, били су, са становишта потребе нормирања, предмет проучавања већ раније оформљених правних наука, а пре свега, у оквиру облигационог права, уставног права, привредног права, радног права, финансијског права и других грана, а такође и са становишта економске суштине успостављања и функционисања привреде као усклађене целине – у оквиру садржине раније насталих економских наука (политичке економије, економске политике, науке о финансијама, економике предузећа, економике удруженог рада и других).

Први пут потребу за Правом привредног система, као посебном научном дисциплином, иницира једна од најмлађих економских дисциплина: Привредни систем Југославије⁽¹⁾.

Током времена, проблематика нормирања привредног система се до те мере усложнила да је успела да промени своју квалитативну одређеност, и да се трансформише из нормирања у нормативизам⁽²⁾, који норму, од „средства“ за омогућавање функционисања и развоја привредног система, претвара у средство његове друштвене неефикасности и друштвено – економског и материјално–производног застоја.

Стога на самом почетку наглашавамо да се при конципирању ове нове научне дисциплине у систему правних наука, њеном појмовном устројењу и истраживању утврђује велики број теоријско релевантних и за научну кохерентност разноврсних питања и поставки. Ова питања се односе на фундаменталне категорије као што су: појам гране права, извори права и односи гране права о којој је реч према сродним правним дисциплинама. Друга група питања, оних која проистичу из специфичног предмета проучавања и методологије излагања научне дисциплине, предмет је посебне фазе истраживања, индуктивно–дедуктивног извођења и дефинисања.

Овом приликом ћемо се задржати на првој групи питања с циљем да прикажемо први, опсервацијско–истраживачки слој и пружимо најопштију представу о новој правној дисциплини. Наведена питања презентираћемо у најсумарнијем обиму.

2. ПОЈАМ ПРАВА ПРИВРЕДНОГ СИСТЕМА

Већ је истакнуто да се у садашњим техничко–технолошким токовима данашње цивилизације намеће потреба настанка нове гране права, а самим тим и нове научне дисциплине у систему правних наука: Право привредног система. Оно треба да добије своју посебну садржину, односно посебан предмет, који је условљен неопходношћу друштвеног регулисања привредних токова, како на макро, тако и на микро плану у циљу остваривања што вишег степена повезаности и усклађености привредних активности које обављају бројни субјекти привредног система, ступајући при том у међусобне односе.

Филозофска основа Права привредног система садржана је у захтеву за организовањем друштвеним регулисањем и усмеравањем привредних активности великог броја разноврсних привредних субјеката у складну привредну целину која, у крајњој линији, треба да делује као економски ефикасан систем.

(1) Види: В.Станковић, *Привредни систем Југославије*, Издање Правног факултета Универзитета у Београду, 1987, стр. 2–4 и 163–164, као и друго измењено и допуњено издање од 1988. главу IV под насловом Нормативно регулисање привредног система, стр. 187–201.

(2) *Ibid.*, I издање, стр.269–271 и II издање, стр. 296– 298.

Право привредног система схватамо као укупност правних аката (устава, закона, уредби, одлука, правилника, узасни и многих других општих правних аката) којима се одређује ентитет система, омогућава настанак, и уређује садржина и облик односа производње, утврђује организациона структура привреде у виду бројних привредних субјеката и омогућава механизам повезивања привредних субјеката у привредну целину.

Регулишући нормативне услове егзистенције односа производње, право привредног система утврђује и биће привредних субјеката који ступају у владајуће односе производње релевантне за остварење привредног система схваћеног као усклађена привредна целина.

Омогућавајући најближи и најинтензивнији сусрет привреде и права чије међусобно преплитање и узајамно условљавање допире до својеврсног облика привидног идентификовања ових двеју области људског живота у савременим друштвима, Право привредног система је истовремено и комплексна и хетерогена правна дисциплина, што произлази из њене сложене природе.

Комплексност Права привредног система проистиче из потребе да се истовремено друштвено нормира привредни живот на разним нивоима његовог остваривања, усклађујући при том бројне временске, просторне и функционалне везе.

Хетерогеност односа је наметнута неопходношћу стварања правних услова за опстанак разнородних привредних феномена: 1) из сфере материјално–производних услова; 2) из сфере друштвено–економских услова и 3) из области нормирања организационе структуре и организационе повезаности друштвеног привређивања, која се огледа у постојању бројних институционализованих подсистема.

И комплексност и хетерогеност, чије је преплитање по природи симултано, дају Праву привредног система интердисциплинарни карактер. По својој суштини оно мора бити у тесној вези, не само с извесним бројем економских дисциплина (привредним системом, политичком економијом, економском политиком, науком о финансијама, економиком предузећа, организацијом предузећа, економијом и организацијом рада и сл), већ и у вези са дисциплинама које припадају правном систему као што су: уставно право, облигационо право, привредно право, радно право, финансијско право, право индустријске својине, право осигурања, међународно привредно право и сл. Претпостављамо да ће линија разграничења предмета и садржине нове научне дисциплине – Права привредног система – са конвенционалним дисциплинама, бити тешко сагледива, и да ће низ подручја бити „споран” са становишта припадности, што је и сасвим разумљиво, јер је то класична пропратна појава у односима старог и новог (узето у најопштијем смислу поимања).

Међутим, основни критериј разграничења биће друштвена функција ове научне дисциплине, а то је: обезбеђење нормативних услова за функционисање друштвене привреде као повезане и усклађене целине, састављене из многоврских односа производње, привредних субјеката, привредних делатности и метода њиховог свеукупног повезивања, како привреда, због недовољног степена повезаности и усклађености подсистема из којих се састоји, не би доспела у нерегуларно стање.

Наравно, Право привредног система још није оформљено као посебан вид гране у правном систему, иако је пракса, поновимо, већ указала на потребу његовог постојања у степену позитивно–правно осамостаљеног утемељења као засебне научне дисциплине.

Ако је Привредни систем Југославије, као одређена научна дисциплина у оквиру система економских наука настао на Правном факултету у

Београду почетком шездесетих година овог века, онда је, сматрамо, сасвим природно да се Право привредног система зачне и утемељи, као посебна грана права и посебна научна дисциплина, на овом истом факултету.

3. ИЗВОРИ ПРИВРЕДНОГ СИСТЕМА

Како је привредни систем најзначајнији вид остваривања привредног живота, и у својој укупности представља мноштво привредно – системских подсистема и њихових елемената, као и веза између разних чинилаца, појава, процеса и законитости – то су извори права привредног система и бројни и разноврсни.

У навођењу и разматрању извора права привредног система треба поћи од већ усвојене и класичне дихотомне поделе свих извора права на: 1) тзв. материјални извор права (који означава друштвену појаву из које „извире” право, односно који проузрокује настанак права) и 2) формални извор права (схваћен као општи правни акт, којим се изражава друштвена суштина материјалног извора права, јер садржи општу правну норму на основу које настају појединачни правни акти). Оба вида извора права имају значаја за право привредног система.

Следећи приоритетну улогу материјалне производње над правном надградњом и њиховим међусобним односима⁽³⁾, у нашем разматрању извора права привредног система поћи ћемо од тзв. материјалног извора права.

3.1. Материјални извори права привредног система

Не упуштајући се у биће материјалног извора права у најопштијем смислу речи, што је предмет опште теорије права⁽⁴⁾, код оцене материјалног извора права привредног система – као посебне гране права – размотрићемо само оне појаве привредног живота, процесе привређивања и опште законитости друштвене производње, које својим свакодневним јављањем узрокују потребу за правним нормама које регулишу овај вид људског живота. То су, пре свега, следеће привредне појаве и процеси: материјална производња и њен друштвени карактер, материјално–производни подсистеми, друштвено–економски подсистеми, организациони системи (привредне организације разних појавних облика), управљачки подсистеми и слично.

3.2 Формални извори права привредног система

Најопштије узев, изворе права у формалном смислу представљају углавном сви општи правни акти који садрже општу норму, важећу за све случајеве и ситуације њоме предвиђене, а она је по својој природи двојака. Са становишта односа суштине и облика, она је пре свега израз материјалног извора права, јер је његово огледало, тј. нормативни израз. Са становишта њихове дијалектичке међузависности, она је много више од нормативног израза материјалног извора у ужем смислу, јер се њеним извршењем дефинитивно потврђује суштина и циљ норме. Наравно, у појединим случајевима ефекат извора права биће супротан жељеном циљу, који је мотивисао субјек-

(3) К. Маркс, *Предговор књизи Прилог критици политичке економије*, Београд, Култура, 1956, стр. 8–9

(4) Види: Р.Лукић, *Увод у право*, 1974, стр. 228. Иначе, уџбеничка илустрација овог проблема дата је и у истоименом уџбенику *Увод у право* који су писали Р. Лукић и Б. Кошутић.

те нормирања за његовим доношењем, док ће у другим ситуацијама степен његовог извршавања бити незадовољавајући, будући да често општу правну норму превазилазе потребе реалних животних токова. Ова околност је од значаја за право привредног система и каткад добија прворазредни значај. Но, то питање улази у други аспект посматрања извора права уопште, па тиме и права привредног система, у који овде нећемо улазити.

Право привредног система треба да регулише владајуће и друге односе привредних субјеката у које они ступају, као и њихове методе повезивања преко којих се остварују све привредне активности у друштву као релативно усклађеној целини.

Пошто су привредни процеси разноврсни и остварују се на разним нивоима и у разним моментима и фазама кружног кретања привредног живота, многим областима привредних делатности и територијама (као што су друштвено-политичке заједнице), то су извори права привредног система у формалном смислу разноврсни по облику и структурално. Са становишта њихове правне моћи, они у позитивно правним системима чине веома сложену хијерархијску лествицу савремених друштвених заједница.

Полазећи од правне моћи појединих врста извора права привредног система и њиховог места на структурној лествици међузависности и утицаја, могу се, у најопштијој класификацији, навести следећа три њихова облика: устав, закон и подзаконска општа акта (као што су уредбе, одлуке, упутства, узансе, наредбе, статути, правилници и сл.).

4. ОДНОС ПРАВА ПРИВРЕДНОГ СИСТЕМА ПРЕМА ДРУГИМ ГРАНАМА ПРАВА КОЈЕ РЕГУЛИШУ ПРИВРЕДНИ ЖИВОТ

Посебну методолошку тешкоћу представља разграничење права привредног система од грана права, које такође, регулишу поједине односе из области привредног живота. У ове спадају, пре свега, уставно право, привредно право, радно право, облигационо право, финансијско право, и сл. Гранична подручја између ових грана права немају исти значај нити обим. Једне карактеришу приближавања која иду понекад до преплитања и поклапања, тамо где је реч о сфери основних начела друштвене организације привређивања, а друге паралелизам у случајевима нормирања појединих области.

Будући да још увек не постоји право привредног система као аутономна грана права, многе „класичне” гране права регулишу појаве, процесе, односе, субјекте и активности, које по својој природи објективно припадају праву привредног система. Зато је нормално што ће у процесу разграничења и теоријског лоцирања појединих граничних области објективно долазити до неслагања због „присвајања” или „својатања”. Често ће линија разграничења предмета бити нејасна, невидљива или неухватљива, јер је суштина бића (његова онтолошко-сазнајна регија посебно) привредног система друштвене, а не материјалне природе. И то је разумљиво пошто су реални привредни токови променљиви, па ће у једном тренутку бити потребна друштвена регулатива, док ће у наредном периоду престати потреба за њом, зато што ће друштвено-економска природа подсистема бити потиснута или замењена технолошким нормативом чији је субјекат научник-технолог, а не законодавац.

Односи права привредног система и других грана права су у овом тексту изложени само оквирно, како по опису грана права значајних за право привредног система и њихову међузависност, тако и дубини њихове анализе, што и одговара карактеру овог рада, који се може сматрати једним од

првих покушаја у формирању предмета и методологије *Права привредног система*.

4.1. Уставно право и право привредног система

Уставно право је основна грана правног система, што је логично с обзиром да је устав полазни правни акт, са највећом релативном правном снагом у датом друштву, којим се регулишу основе државне организације политичког система и друштвено-економског система. Пошто се њиме усклађује биће друштва у свим сферама његовог живота и појављивања, то и уставно право представља скуп норми које утемељавају целокупну друштвену, а посебно државну организацију одређене заједнице.

Како је привредни живот сфера обезбеђивања материјалних добара, уставно конституисање суштине привредног система има прворазредну улогу и заузима посебно место у „највишем правном акту друштва” - уставу. У уставним начелима посвећеним привредном систему морају бити јасно формулисани доминантни односи производње, економска суштина друштвене организације рада, основни облици привредних субјеката, адекватна врста својине или врсте својине - аксиолошка димензија привредног система, правац развоја привредног система у непосредној будућности - телеолошка димензија привредног система.

Што се тиче привредног живота, уставно право треба да садржи само темељна начела привредног система, те да у нормативном делу Устава означи искључиво друштвено-економски скелет привредног система. Сваки покушај конкретног уобличавања појединих институционалних посистема (материјално-производног, друштвено-економског, организационог и управљачког), било би неоправдано прекорачење функције Устава у организовању привредног живота, а тиме и сужавање права привредног система.

Право привредног система је скуп правних норми које регулишу привредни систем, а садржане су у свим врстама општих правних аката: уставу, законима, уредбама, одлукама, упутствима, правилницима, узансама, наредбама и др.

Норме права привредног система треба да садрже: (1) правила понашања и карактер односа производње у друштвеним комуникацијама привредних субјеката, (2) врсте привредних субјеката, њихову друштвену функцију, њихов положај у богатој хијерархијској лествици организационе структуре, конкретизацију основних економских принципа пословања преко одређеног категоријалног система односа производње адекватних бићу привредног система, и, најзад (3) основне методе повезивања односа производње, привредних субјеката и привредних делатности на нивоу друштвене привреде и нивоу њених подсистема.

Највећи део права привредног система исцрпљује се у тзв. привредно-системским законима. Ови закони не треба, у принципу, да буду преобимни, као што је био Закон о удруженом раду, који је својом гломазношћу премашио смисао основног закона Система, јер је, са једне стране, залазио у простор Уставног права, преузимајући његове одредбе (најчешће понављајући до лексичке и синтаксичке истоветности поједине чланове Устава СФРЈ, а са друге стране регулисао поједине институте до њихових конкретних и коначних облика, преузимајући на тај начин предмет нормирања појединих грана права: привредног, имовинског, радног и др.). Критички осврт на ЗУР са становишта права привредног система дали смо још пре две године у уџбенику *Привредни систем Југославије*⁽⁵⁾.

(5) Види: В.Станковић, *Привредни систем Југославије*, друго измењено и допуњено издање, 1988, стр 193.

Привредно–системски закони (што важи и за подзаконска општа акта) морају имати своју аутентичну физиономију која одговара нормираној области. Мада полазе од оцена садржаних у уставним начелима (као и одредбама у нормативном делу устава), они их не смеју понављати и дословно преносити, ма колико оне биле значајне. У случају такве потребе довољно је позвати се на Устав. Поред тога, системски закони не треба да преузимају ни функцију појединачних правних аката. Њихова садржина мора бити у квалитативном и квантитативном погледу, примерена мери и другим захтевима номотехнике, који одговарају природи области коју нормирају. То, свакако, претпоставља научну фундираност предвиђених правила понашања, прилагођену захтевима технолошког, економског или организационог аспекта нормиране институције.

4.2. Однос привредног права и права привредног система

Док се код односа између уставног права и права привредног система ради о класичном односу општег и посебног, у коме правила формалне логике представљају основу за разумевање дијалектике њихове међузависности, дотле се у односу привредног права и права привредног система иста логичка релација (опште - посебно) показује у другачијем светлу. Ту се ради о поступку нижег ступња апстракције, јер се тиче права једне области (привредне) друштвеног живота – привредног права, која због тога представља својеврсну општост (привредну) и посебности ове општости, посматране с аспекта нормативно усклађеног функционисања целине (привредни систем) – права привредног система.

Код разграничења привредног права и права привредног система, па самим тим и разумевања њиховог односа, не ради се само о формалној страни овог поступка. С једне стране постоји проблем промовисања права привредног система (у коме су готово сви аспекти нови, а тиме и недовољно проучени), а са друге, присутно је веома актуелно питање физиономије већ афирмисаног предмета привредног права. На пример, често се истиче, чак нас и збуњују, схватања да „у суштини и нема разлике између привредног и грађанског права”⁽⁶⁾, будући да су у питању привредни односи привредно–правних субјеката имовинског карактера. Индикативан став налазимо и у дефиницији да је „привредно право скуп правних правила којима се регулише положај привредних организација удруженог рада (предузећа) и привредни послови”⁽⁷⁾. Наведене дефиниције намећу низ питања у која не можемо овом приликом улазити. Међутим, ако је у другом цитату дефинисање тачно с аспекта предмета нормирања (привредно–правних субјеката и њиховог привредног пословања), – онда је реч о ужем схватању привредног права. У том случају привредно право регулише правне аспекте основних организационих система (привредних организација и њихово привредно пословање). По томе би привредно право, сужено на правни простор привредних организација, било део права привредног система, јер, право привредног система поред нормирања, организовања и пословања организационих система (привредних организација), обухвата и нормирање других (ширих) видова пословања, повезивања и усклађивања на макро плану, и то, како са становишта организационих, тако и са становишта материјално–производних и друштвено–економских подсистема, чије је постојање услов функционисања привредног система као целине.

(6) Р. Лукић, *Увод у право*, стр. 423.

(7) *Правна енциклопедија*, 2. том, стр. 1320.

Поред овог ужег тумачења привредног права, оно се може посматрати и у ширем смислу, као скуп правних правила којима се нормира свеукупна привредна стварност. У том случају би право привредног система представљало део привредног права и тицало би се само правила понашања која регулишу усклађено функционисање привреде. Наравно, привредно право у ширем смислу још не постоји (бар не у правном систему заснованом на робној привреди), те је наведени однос између привредног права и права привредног система хипотетичког карактера.

4.3. Однос облигационог права и права привредног система

Облигационо право је у објективном смислу скуп правних норми које регулишу облигационе односе у којима је поверилац овлашћен да захтева од дужника да се на одређен начин понаша: да му преда неку ствар, да нешто учини или нешто не учини што би иначе имао право да учини, или да нешто трпи, што би иначе имао право да не трпи⁽⁸⁾, или, краће речено, „облигационо право је скуп правних норми којима се регулишу“ облигациони односи⁽⁹⁾. Прецизније, његова је функција да правно регулише робно-новчане односе. „Оно представља један део грађанског права који је посвећен правном регулисању промета вредности, за разлику од других делова грађанског права који се баве правним регулисањем стечених вредности“⁽¹⁰⁾. Дакле, робно-новчана привреда је „терен на ком егзистира облигационо право“⁽¹¹⁾.

Норме облигационог права налазимо у најстаријим изворима права, а поједина правила понашања настала пре више миленија важе у континуирану с.е до данашњих дана. Заправо, настанак облигационог права везујемо за правно регулисање робног промета – најстаријег друштвено економског подсистема, чија суштина одолева свим променама, још од зачетака цивилизације, јер, како каже Маркс⁽¹²⁾, робе не излазе саме на тржиште, већ их људи изнесе. И то кретање није однос између предмета (роба), већ друштвени однос међу робним произвођачима, регулисан облигационо-правним односима између купца и продавца. Те норме су по својој друштвеној суштини универзалне и прате робно-новчани промет од његовог настанка до данас, а крај му и не наслућујемо у непосредној будућности, јер се закони робне привреде све више умножавају, добијајући у садашњем времену обележја која у себи већ садрже елементе будућег времена. С временом долази само до модификације облика робног промета и правних правила, али суштина остаје неизмењена.

Овај економски реалитет је основ за став да се облигационо право јавља као незаобилазна нормативна основа друштвено-економских подсистема, који чине друштвено биће привредног система. Без примерених правних норми облигационог права, и њихове примене у економској стварности, нема стабилности привредног система. Оне су нужна претпоставка правног остварења робно-новчаних токова, односно правног регулисања свих

(8) *Ibid.*, стр. 964.

(9) С. Перовић, *Облигационо право*, „Привредна штампа“, Београд, 1980, стр. 23.

(10) *Ibid.*, стр. 23.

(11) *Ibid.*, стр. 23.

(12) К. Маркс, *Капитал* I том, у издању Просвете; К.Маркс–Ф.Енгелс, *Дела*, књига 21) у првом одељку, Глава друга под насловом *Процес размене*, каже: „Робе не могу саме ићи на тржиште, нити се размењивати. Зато морамо потражити њихове чуваре, тј. њихове власнике. Робе су ствари, па се стога не могу одупирати човеку. Кад оне неће милом, човек може употребити силу, другим речима – узеше их“, стр.85.

друштвено—економских подсистема савремених привреда који проистичу из робно—новчаног промета.

Из ове чињенице произлази и тесна веза између права привредног система и облигационог права. Односи између ових двеју грана правног система су вишеслојни и у сталној међузависности. Творац закона о облигацијама мора имати у виду објективни карактер закона вредности и осталих закона робно—новчане привреде, као и аксиолошке особине датог привредног система, и обрнуто, творац привредно—системских норми, при утврђивању телеолошке и онтолошке одређености датог система, мора имати у виду облигационо—правне норме на датом степену развоја цивилизације, (које економска стварност не може заобићи); и знати да се привредни систем не заснива на жељама појединаца, већ увек на постојећој материјално—производној основи. Другим речима: „Стање и карактер економских односа у једној друштвеној средини, а посебно степен развоја робно—новчаних односа и економских закона тржишне размене, у непосредној су вези са улогом и развојем облигационог права у тој средини. Разуме се, ово важи за цело право које представља надградњу над друштвено—економском основом, али тај конектитет базе и надградње у облигационом праву је непосреднији и очигледнији”⁽¹³⁾.

О испреплетаности облигационог права и права привредног система, и пројектовању општих начела на робно—новчани промет одређене привреде, сведоче и следећи искази:

„Наша кодификација у виду Закона о облигационим односима од 1978. године изграђена је истовремено како на начелима и тековинама чија се старост у овој области утврђује бројем столећа, тако и на начелима и тековинама нашег уставног поретка и друштвеног уређења. Циљ и садржина Закона одређен је речима да се овим законом уређују основи облигационих односа (општи део) и уговорни и други облигациони односи у области промета робе и вршење услуга на јединственом југословенском тржишту у условима социјалистичке робне производње и за задовољавање материјалних и других потреба радних људи и грађана, као и ради обезбеђивања одговорности организација удруженог рада и других учесника у правном промету за извршавање њихових обавеза, а тиме и за остваривање и за развој социјалистичких самоуправних друштвено—економских односа. Као што се види, Закон је одредио свој циљ и садржину на тај начин што је, с једне стране, истакао социјалистику робну производњу и слободан промет роба и вршење услуга на јединственом југословенском тржишту, а с друге стране, такође, истакао остваривање и развој социјалистичких самоуправних друштвено—економских односа”⁽¹⁴⁾. Овим ставовима јасно је изражена међузависност облигационог права и права привредног система, као и дијалектика разрешења класичног, логичког односа између општег, посебног и појединачног на тлу одређеног подручја (подсистема) привредног система конкретне друштвене заједнице у одређеној фази њеног развоја.

Наравно, облигационо—правни однос није једностран и не исцрпљује се само у односу робе и новца или односом две робе различитих употребних вредности. Напротив, он је знатно сложенији јер захвата разне области имовинског права. У савременим условима налазимо га у специјалним гранама права, од којих (са становишта значаја за право привредног система) издвајамо: привредно право, право осигурања и финансијско право.

(13) С. Перовић, *Десет година примене и непримене Закона о облигационим односима*, „Правни живот”, 10—12/88 стр. XVI.

(14) *Ibid.*, стр. XIX—XX.

4.4. Однос финансијског права и права привредног система

Финансијско право је скуп правних прописа који регулишу прикупљање, чување, расподелу и трошење средстава намењених задовољавању друштвених потреба. Током свог историјског развитка финансијско право је изградило своје посебне делове у облику монетарног, кредитног и банкарског права, права друштвених и државних расхода, права осигурања, и др. Сви ови делови финансијског права нису од подједнаке важности за привредни систем и право привредног система. Иако је корен њиховог настанка и опстанка у области расподеле (прерасподеле) и новчаног промета, с једне, и задовољавања друштвених потреба, с друге стране, за привредно системске норме су од значаја углавном институционализовани организациони и друштвено-економски подсистеми. Преко њих се остварују односи прерасподеле, односно кретање монетарних средстава до субјеката друштвене потрошње, што је општи услов остваривања усклађеног привређивања у облику привредног система. У одређеним условима поједини облици финансирања могу директно да утичу на пораст привредног развоја и стабилизовање привредног система.

Као што је познато, у области финансија настају бројни и специфични друштвено-економски и правни односи разних врста микро и макро субјеката, међу којима посебно место имају: (1) односи између друштвено-политичких заједница на разним нивоима, тј. односи између ужих и ширих друштвено-политичких заједница; (2) односи између истих друштвено-политичких заједница (на истој хоризонталној равни); (3) односи финансијских органа и грађана; (4) односи између појединих органа (скупштина друштвено-политичких заједница и њихових извршних органа) и (5) односи између друштвено-политичких организација са једне, и самоуправних интересних заједница (или других врста заједница), као и друштвених фондова, са друге стране.

Сви ови односи представљају предмет нормирања финансијског права, а њихову друштвено-економску суштину прати, критички проучава, анализира и указује на могуће правце даљег развоја – наука о финансијама. Пошто се њихови ефекти у великој мери одражавају на функционисање привредног система и одговарајућих друштвено – економских подсистема, то су обе дисциплине – наука о финансијама и финансијско право – од великог значаја за формирање и развој права привредног система.

Свему реченом треба на крају додати да наука о финансијама и финансијско право спадају у ред најстаријих научних дисциплина које се континуирано развијају на Правном факултету у Београду, још од периода Велике школе, вршећи при том одређени утицај на развој свих економских па и многих правних наука.

4.5. Однос радног права и права привредног система

Иако не постоји општеприхваћено мишљење о појму и предмету радног права, извесно је да оно представља ону грану права која садржи правна правила о радно-правним односима.

Ова грана права настаје и развија се укорак са развојем радно – правних односа у капитализму, када се јавља потреба за заштитом радног односа, односно интереса његових субјеката, нарочито радника и његових права која потичу из тог односа.

Веза између радног права и права привредног система је веома тесна, пошто право привредног система утемељује друштвену суштину комплексног система односа производње у које радник ступа. То су, пре свега, по-

ложај радника и његова историјска улога коју он у датом друштву треба да оствари (оплодњу вредности и стварање вишка вредности у капитализму и ослобођење радника од разних врста отуђења у социјализму).

У социјализму, суштину односа производње треба да представља друштвена организација рада коју означава слободно удруживање рада и активна и стваралачка улога радника, којима треба да се превладају не само наслеђени облици отуђења из претходних начина производње, већ и стечени односи отуђења у социјализму. Ову друштвено-економску суштину односа производње треба да омогуће поред осталих норми и норме радног права, водећи рачуна, пре свега, о следећем комплексу неизбежних елемената: праву на рад путем запошљавања; заснивању, трајању и престанку радног односа; праву и обавезама радника; и заштити права из радног односа.

Због све сложенијег карактера радно-правне материје, број извора радног права је у сталном порасту, што је одраз све веће актуелности комплексног феномена радно-правног односа. Он је давно прешао оквире права у вези са радом радника и ушао у сложеније сфере, од човекове личности до остваривања економске ефикасности привредног система. То представља критичну тачку утицаја односа радног права и права привредног система, јер је радни човек полазни субјект у сваком привредном систему. Сам по себи, он је природни основ свеколиког друштвеног живота, а без његове радне снаге нема процеса рада, независно од тога какав је конкретни облик друштвено-економског уређења дате заједнице и на каквом је техничком нивоу заснован.

(Примљено 04.12.1990)

*Dr Vladeta Stanković,
Professor of the Faculty of Law in Belgrade*

THE LAW OF THE ECONOMIC SYSTEM

Summary

Contemporary phenomenon in legal science - namely, the law of the economic system is found since quite a long time in numerous system - laws, as well as in general legal enactments, but there is still no corresponding course to cover this matter. Emphasizing the need for such a new branch in legal studies, the author elaborates its philosophical grounds, defines the notion of the law of the economic system, including its essential provisions.

Also elaborated are the sources of this new branch of law, both substantive and formal. Finally, the relationship is treated between the law of the economic system and other branches of legal studies, which is rather complex. These other branches include those regulating specific economic phenomena such as, constitutional law, economic law, the law of contracts and torts, financial law, and labour law.

Key words: *Economic system. - The law of the economic system. - Branch of law. - Scientific discipline. - Sources of law.*

Vladeta Stanković,

Professeur à la Faculté de droit de l'Université de Belgrade

LE DROIT DU SYSTEME ECONOMIQUE

Résumé

Dans son travail, l'auteur se penche sur un phénomène spécifique dans la science juridique contemporaine: le droit de système économique existe depuis longtemps déjà (il est contenu dans de nombreuses „lois systémiques" et dans d'autres actes juridiques généraux) mais cette discipline n'existe toujours pas dans les cadres de la science juridique. C'est pourquoi - après avoir souligné la nécessité de fonder cette nouvelle branche du droit et cette nouvelle discipline scientifique - l'auteur expose sa base philosophique, définit le concept du droit du système économique et souligne ses dispositions fondamentales. Il présente tout particulièrement les sources du droit du système économique (aussi bien matérielles que formelles). Il examine enfin le rapport complexe qui existe entre le droit du système économique et les autres branches du droit qui réglementent d'une certaine manière divers phénomènes et processus économiques (le droit constitutionnel, le droit économique, le droit d'obligation, le droit financier et le droit du travail).

Mots clés: *Système économique. - Droit du système économique. - Discipline scientifique. - Sources du droit.*